

1 Inleiding

1.1 Waarom één doelgroep niet werkt

In het jeugd- en veiligheidsdomein wordt vaak gesproken over 'de doelgroep' in verband met jeugdcriminaliteit. In deze inleiding wordt dat begrip aangescherpt. Het gaat hier niet om alle jongeren die ooit delinquent gedrag vertonen. Voor een groot deel van hen blijft dat gedrag tijdelijk en stopt het vanzelf. De focus ligt in dit boekje op een veel kleinere groep jongeren bij wie delinquent gedrag zich ontwikkelt, verdiept of hardnekkig wordt – de groep waar het in de praktijk vaak écht om draait. In de praktijk ook wel aangeduid als de '2%-groep'.²

Tegelijkertijd gaat het binnen die groep niet om één vaststaand profiel. Het betreft vaak dezelfde jongeren, maar op verschillende momenten in hun ontwikkeling. Zij kunnen zich bevinden in een fase waarin risico's zichtbaar worden, in een fase waarin delinquent gedrag ontstaat, of in een fase waarin dat gedrag zich verder verdiept of juist wordt afgebouwd.

Het verschil tussen deze jongeren zit niet alleen in de beginleeftijd, duur, frequentie en ernst van gedrag. Het zit vooral ook in waar zij zich bevinden in hun ontwikkeling, in hoeverre zij nog beïnvloedbaar zijn en in de mate waarin zij al zijn ingebed in groepen of netwerken waarin delinquent gedrag wordt versterkt (off- én online, en soms ook binnen criminele families). Dat verschil is bepalend voor wat in een bepaalde situatie nodig is, maar ook voor wie daarin aan zet is: de professional die zelf handelt, samenwerkt met anderen, of juist mogelijk maakt dat een andere vorm van interventie of behandeling tot stand komt.

Een benadering die deze verschillen onvoldoende zichtbaar maakt, leidt al snel tot verkeerd gerichte interventies. Wat in een vroege fase passend is, kan in een latere fase ineffectief of zelfs contraproductief zijn (Weijers, 2020). Omgekeerd laat onderzoek ook zien dat juist een te zware of formele interventie in een vroege fase kan bijdragen aan verdere delinquentie, in plaats van deze te voorkomen (Petrosino, Turpin-Petrosino & Guckenburg, 2010). Het probleem zit daarmee niet

2 De term '2%-groep' wordt in dit boekje gebruikt als praktijkbegrip. Het verwijst naar een relatief kleine groep jongeren die al op jonge leeftijd opvalt door een combinatie van risicofactoren en een verhoogde kans heeft op een langduriger delinquent traject. Het gaat nadrukkelijk niet om een formele criminologische categorie, maar om een praktische aanduiding voor de groep jongeren die verantwoordelijk is voor een relatief groot deel van ernstige jeugdcriminaliteit (zie o.a. De Jong, 2022; De Jong & De Wit, 2023; De Jong, 2025).

alleen in wie 'de doelgroep' is of in de vraag 'wat werkt', maar juist in de vraag wat werkt voor wie en wanneer – gegeven de ontwikkelingsfase, de mate van beïnvloedbaarheid en de sociale inbedding in problematische groepen of netwerken.

1.2 Drie logica's: pedagogiek, zorg en veiligheid

Voor regulier jongerenwerk in de sociale basis is een brede doelgroepbenadering vaak wel werkbaar. Vanuit een pedagogisch perspectief staat bij preventie het methodisch ondersteunen van ontwikkeling centraal, met aandacht voor alle jongeren binnen een bepaalde leeftijdsgroep (Metz & Sonneveld, 2018; Metz, Sonneveld & Rijnders, 2020; Metz, 2011). In de praktijk blijkt die doelgroep soms zeer breed geformuleerd, bijvoorbeeld van 10 tot 23 jaar (of zelfs ouder).

In het veiligheidsdomein krijgt preventie echter een andere betekenis. Daar gaat het niet alleen om brede ontwikkelingskansen, maar tevens om het tijdig herkennen en begrenzen van gedrag dat kan escaleren richting overlast, geweld of criminaliteit (Crawford, 2009; Farrington, 2007). Juist in die situaties waarin gedrag dreigt te escaleren, komen deze verschillende logica's samen in de praktijk.

Naast het perspectief van veiligheid is onder jongeren bij wie delinquent gedrag zich ontwikkelt of dreigt te verdiepen, vrijwel altijd ook een zorgdimensie aanwezig. Het gaat vaak om een stapeling van kwetsbaarheden, zoals gezinsproblematiek, schooluitval, psychische problematiek of cognitieve beperkingen. Om die reden wordt in dit boekje gesproken over *zorg- en veiligheidsjongerenwerk*. Deze term benadrukt dat het werk zich afspeelt op het snijvlak van pedagogiek, zorg en veiligheid, en dat ontwikkeling moet worden begrepen in relatie tot de verschillende contexten waarin jongeren opgroeien (Bronfenbrenner, 1979). In de vroege fasen van ontwikkeling naar delinquent gedrag zijn deze drie perspectieven onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Voor professionals in dit domein is het niet voldoende om te weten dát jongeren risico lopen. De kernvraag is waar zij zich bevinden in hun ontwikkeling en wat dat betekent voor de aard van de inzet – en daarmee ook voor wie daarin aan zet is.

1.3 Doel van dit boekje

In dit boekje wordt een analytisch kader ontwikkeld om de cruciale verschillen tussen jongeren uit 'de doelgroep' zichtbaar te maken. Het voorgestelde ABC-model onderscheidt fasen in de ontwikkeling naar delinquent gedrag en verbindt die aan verschillen in interventielogica.

Het model is nadrukkelijk geen methodische handleiding en ook geen diagnostisch instrument. Het moet dan ook niet worden verward met bestaande risicotaxaties of screeningsinstrumenten, zoals de LIJ, de SAVRY of vergelijkbare instrumenten in het zorg- en veiligheidsdomein. Waar dergelijke instrumenten gericht zijn op het in kaart brengen van risico's, gaat het ABC-model over iets anders: *het helpt te begrijpen waar een jongere zich bevindt in zijn ontwikkeling.*

Die inschatting kunnen professionals combineren met de mate waarin een jongere beïnvloedbaar is en ingebed is in problematische groepen of netwerken. Zo kunnen zij komen tot een keuze voor de juiste interventie en onderbouwen wie daarbij aan zet is. Als analytisch hulpmiddel ondersteunt het model professionals bij het maken van gerichte keuzes in handelen, samenwerken en begrenzen.

Afhankelijk van de ernst en complexiteit van de problematiek krijgt dit in gemeenten vaak vorm via verschillende niveaus van afstemming en opschaling, zoals wijkoverleggen, groepsaanpakken, persoonsgerichte aanpakken (PGA) en – bij zwaardere of complexere casuïstiek – veiligheidshuis- of top-X-achtige structuren.

De fasen moeten daarbij worden opgevat als ideaaltypische aanduidingen. In de praktijk overlappen zij, lopen zij in elkaar over en kunnen jongeren zich gelijktijdig in meerdere fasen bevinden. Ontwikkeling verloopt zelden lineair. Juist daarom vraagt dit model om toepassing met oog voor variatie en maatwerk, en niet om jongeren vast te zetten in statische categorieën of vereenvoudigde indelingen die geen recht doen aan de dynamiek van ontwikkeling.

1.4 Positionering van zorg- en veiligheidsjongerenwerk

In dit boekje wordt zorg- en veiligheidsjongerenwerk opgevat als een gespecialiseerde vorm van jongerenwerk. Deze expertise richt zich op jongeren bij wie risico's zichtbaar worden op betrokkenheid bij ernstige overlast, geweld of criminaliteit, vaak in combinatie met onderliggende zorgvragen.

Hoewel zorg- en veiligheidsjongerenwerk nog niet als eenduidig afgebakend domein bestaat, wordt deze benadering in de praktijk en in recente jaren steeds nadrukkelijker ontwikkeld op het snijvlak van onderzoek, onderwijs en uitvoering. In het bijzonder is dit zichtbaar in visievorming, praktijkgericht onderzoek en onderwijsontwikkeling waarin deze vorm van specialisatie wordt uitgewerkt en toegepast (De Jong, 2025; De Jong, 2026; De Jong et al., 2026). Het boekje bouwt voort

op deze ontwikkeling en draagt bij aan verdere conceptualisering en positionering van dit vakgebied.

Kenmerkend voor dit specialisme is de combinatie van een pedagogische benadering met aandacht voor zorg en een expliciet veiligheidsgericht perspectief (Sieckelincx & De Jong, 2026). Professionals werken in de leefwereld van jongeren en hebben aandacht voor groepsdynamiek, straatcultuur, reputatieprocessen en escalatie. Op die wijze dragen ze onder meer bij aan een stabilisering van de thuissituatie, meer perspectief als het gaat om school of werk, en een veiligere situatie in de hybride context op straat (on- en offline).

Ondertussen werken zij in een veld waarin verschillende logica's samenkomen: zorg, onderwijs, veiligheid en justitie. Dat maakt de vraag naar rolafbakening en passende inzet des te belangrijker. In eerder praktijkgericht onderzoek is zichtbaar geworden dat professionals in dit domein regelmatig werken met jongeren met uiteenlopende risico-profielen, zonder dat daarvoor altijd een helder analytisch onderscheid beschikbaar is (De Jong, 2022; 2025; 2026).

Het ABC-model is bedoeld als ondersteuning bij die afweging. Niet om jongeren in te delen, maar om verschillen in benodigde inzet zichtbaar te maken. Daarmee ondersteunt het model ook de verdere professionalisering en positionering van zorg- en veiligheidsjongerenwerk binnen het bredere veld (De Jong, 2026; Sieckelincx & De Jong, 2026; Shibolet & Smit-Wolterink, 2025; Wesseling et al., 2025).

1.5 Een analytisch onderscheid, geen labels

Een belangrijk uitgangspunt in dit boekje is dat het model géén labels voor jongeren introduceert. Het onderscheid tussen A, Bmin, Bplus en C verwijst naar fasen in ontwikkeling en daarmee ook naar verschillen in passende inzet. Dat onderscheid is contextafhankelijk. Een jongere kan zich thuis, op school en op straat anders gedragen en daardoor kenmerken van verschillende fasen tegelijk vertonen.

Het model moet daarom worden gelezen als een indeling van situaties en interventiebehoeften, niet van personen. Het is bedoeld als hulpmiddel om te bepalen welk aanbod in een bepaalde situatie passend is, niet om jongeren zelf in te delen. Daarmee sluit het ook aan bij inzichten uit de criminologische literatuur, waarin wordt gewaarschuwd voor de risico's van labelen en het vastzetten van jongeren in categorieën (Becker, 1963; Bernburg, 2009).

Het model is daarmee goed toepasbaar in de dagelijkse praktijk, waarin professionals voortdurend moeten duiden, wegen en schakelen – een weerbarstige praktijk waarin maatwerk eerder regel is dan uitzondering.